

МО БОЯД БА СИЁСИКУНИИ ДИН РОҲ НАДИҲЕМ!

**Собирзода Н.М. доктори илмҳои иқтисодӣ, профессор, муовини аввали
ректори ДМТ**

**Маҳмадизода Н.Д. доктори илмҳои фалсафа, профессор, декани
факултети фалсафаи ДМТ**

Дар ҷомеаи муосир робитаи дин бо сиёсат хусусияти хосро касб кардааст. Аз инҷост, ки диндорон ва махсусан руҳониён дар ҳолатҳои зарурӣ аз сиёсат истифода намуда, манфиатҳо ва ғаразҳои сиёсии худро қонеъ мегардонанд. Ҳамчунин сиёсатмадорон низ барои соҳиб шудан ба қудрати сиёсӣ аз дин истифода карда, манфиатҳои сиёсии худро қонеъ месозанд. Хоҳ нохоҳ дар ин ҳолат аз омехташавии дин ва сиёсат ва истифодаи онҳо барои ғаразҳои сиёсӣ низоъро ба вучуд меорад. Маълум аст, ки дар пушти ҳар як низоъи дини ба вучуд омада сиёсат ва манфиатҳои сиёсӣ қарор доранд. Аз инҷо зарурат ба миён меояд, ки умумияту фарқияти институти сиёсат ва дин таҳлилу баррасӣ карда шавад.

Дар ҷомеаи муосир муносибатҳои байниҳамдигарии институти дин ва сиёсат дар ду ҷанба баррасӣ мегардад. Ҷанбаи аввал бо вазифаҳои аз ҷониби дин иҷрошаванда оид ба асосноккунӣ ва дастгирии арзишҳои ҷамъияти мазкур алоқаманд аст. Ин арзишҳо ба фаъолияти сиёсӣ низ ҷалб карда шудаанд, ки ба муносибат бо қонун ва ҳукумат дастгирӣ ё муқовимат бо онҳо таъсир мерасонанд. Дуюм, таносуби дин бо сиёсат ба сифати пажӯҳиш аст, ки манфиатҳои ин ё он гурӯҳҳои иҷтимоиро пешниҳод намуда, ба тақвияти нуфузи онҳо марбут мебошад. Ташкилотҳои динии сатҳҳои мухталиф, ҳамчунин сатҳи институтсионалӣ низ, дар соҳаи сиёсат тавассути амалиёти фаъоли ғоявӣ, дар муборизаҳои ғоявӣ барои мафкураи одамон иштирок менамоянд. Ба ҳар ҳол, гурӯҳҳои динӣ дар шаклҳои гуногун дар ҳаёти сиёсии ҷамъият ширкат меварзанд. Иштироки онҳо ё аз рӯи ғояҳои динӣ ё аз рӯи ҳолатҳои воқеии фаъолиятшон муайян мегардад. Иштирок метавонад дар амалҳои ғайрифаволи сиёсӣ, майл надоштан ба иштирок, ҷалб карда нашудани

гурӯҳҳои мазкур низ инъикос ёбад, ки чунин вазъият аз ҳокимият дур будани қисми муайяни аҳолиро ифода менамояд¹.

Сиёсат - ин асосан доираи муносибатҳои мақсадноки байни гурӯҳҳо оид ба истифодаи институтҳои ҳокимияти халқӣ барои татбиқи дархост ва талаботи аҳамиятноки ҷамъиятӣ мебошад. Сиёсат «ҷаҳони гуногуншакли муносибатҳои фаъолияти, рафтор, тамоюлот, ақидаҳои робитаҳои байни одамон оид ба ҳокимият ва идоракунии ҷамъият мебошад; амаликунандаи асосии сиёсат гурӯҳҳои иҷтимоӣ (этники) махсуб меёбанд, ки манфиатҳои онҳоро ташкилотҳои сиёсӣ, институтҳо, ҳаракатҳо ва сарварон ифода менамоянд. Ҷузъиёти таркибии сиёсат муносибатҳои сиёсӣ, тафаккури сиёсӣ, ташкилотҳои сиёсӣ ба шумор мераванд².

Дин – ҷаҳонбинӣ ва ҷаҳонфаҳмӣ, ҳамчунин рафтори муносиб ва амалҳои ба худ хос (тоату ибодат) аст, ки асоси онҳоро эътиқод ба мавҷудияти худоён, «муқаддасот» ташкил медиҳанд, яъне дин, эътиқоди динӣ ба ақидаҳои асос ёфтааст, ки ғайритабиӣ, берун аз дарку фаҳмиши инсон мебошанд³. Дин, ҳамин тариқ, системаи эътиқоди динӣ, урфу одатҳо ва арзишҳоест, ки тавассути онҳо гурӯҳи одамон ҷаҳулодда ва муқаддас будани ин арзишҳоро тавзеҳ медиҳанд ва эътино менамоянд. Ҷузъиёти асосии дин тафаккури динӣ (рӯзмарра ва концептуалӣ, ғоявӣ), фаъолияти динӣ (тоату ибодат), муносибатҳои динӣ, ташкилотҳои динӣ ба шумор мераванд. Чуноне ки мебинем, дар байни ҷузъиёти асосии дин ва сиёсат монандии муайяноро пайдо кардан мумкин аст. Дар ҳар ду ҳолат сухан дар хусуси муносибатҳо, тафаккур ва қорҳои ташкилӣ меравад. Аммо на фақат ҷузъиёти таркибии дин ва сиёсат ба ҳам шабоҳат доранд. Ҳамчунин баъзе вазифаҳои ин зухуроти ҷамъиятӣ монанданд⁴.

---

¹ Назиров, Н.Д. Исламский радикализм: понятие, сущность, идеология и политическая практика [Текст]: монография / Н.Д. Назиров; Отв. ред. С.И. Шарипов. – Душанбе: Ирфон, 2012. – 212 с.

² Назиров, Н.Д. Политический ислам в Таджикистане [Текст]: монография / Н.Д. Назиров. – Душанбе: Ирфон, 2010. – С.32.

³ Гараджа, В.И. Религиоведение [Текст]: учеб. пособие для вузов. – М.: Аспект-Пресс, 1995. – С.60.

⁴ Классики мирового религиоведения. Антология [Текст]. – М.: Канон, 1996. – Т.1. – С.79.

Дин ҳамчун унсури фарҳангу тамаддун, ҷаҳонбинии оммавӣ ва ниҳоди фаъоли иҷтимоию фарҳангӣ ва сиёсии ҷомеаи муосир ба шумор рафта, дар ҳаёти иҷтимоии ҷомеаи муосири тоҷикистонӣ нақши фаъол мебозад. Чигунагии ин нақш: нақши мусбӣ ё манфӣ, нақши созанда ва ё харобиовар, нақши тараққиҳоҳ ё таназзулпарвар, нақши мусолимадомез ё ҷангҷӯйро бозидани дин аз чигунагии шинохт ва бардошти ақидаҳои ва таърихии он вобастагии зиёд дорад.

Воқеа ва рӯйдодҳои мудҳиши ҷомеаи имрӯзаи башар: ҷангҳои мазҳабӣ, кушторҳои гуруҳии террористӣ, ҳаракатҳои фузунҳоҳонаи экстремистӣ ва радикалӣ ва дар ин замина пайдиши ҳизбҳои динию сиёсӣ, ҳаракатҳо ва созмонҳои низомии террористӣ мисли «ал-Қоида», «Толибон», «ДОИШ», «Боқаҳарам», «Ихвонул муслимин», «Салафия», ва гурӯҳҳо вобаста ба онҳо ҳама бо шиорҳои динӣ ва сӯъистифода аз дин бунёд шудаанд. Ин созмонҳо дар сурати надонистани моҳияти таърихии динҳо, фалсафаи дин, вазифаҳои иҷтимоии дин, усули таълимоти инсондустон ва сулҳпарваронаи аксари динҳо аз ҷумла моҳияти исломи асил метавонанд ноогаҳон, алалхусус ҷавононро ба доми худ кашанд.⁵

Сиёсат яклухтии сохти ҷамъиятӣ, муътадилӣ ва тартиботи ҷамъиятӣ, танзими муносибатҳои байни одамон ва гурӯҳҳои ҷамъиятӣ, бартараф намудани ихтилофоти руҳдодаро таъмин менамояд. Чунин вазифаҳоро дин низ ба ҷо меоварад. Сиёсат вазифаҳои номбурдаро маъмулан ба манфиати табақаҳои муайяни аҳоли ё дар маҷмӯъ, ба манфиати кулли ҷомеа дар амал татбиқ менамояд. Иҷрои ҳамин корҳоро дин ҳам таъмин менамояд⁶.

Нақши динро дар таърихи сиёсии халқҳои гуногун ва дар ҳаёти иҷтимоӣ - сиёсии ҷомеа муосир зикр намуда, бархе аз олимони дар байни вазифаҳои он нақши сиёсии динро низ ҷудо менамоянд⁷. Сиёсат ва дин барои татбиқи ин вазифаҳошон ҳам омилҳои ахлоқӣ ва ҳам меъёрҳои ҷазоро ба кор мебаранд.

⁵ Абдуллозода, Ш. Асосҳои диншиносӣ [Матн] / Ш. Абдуллозода; Зери таҳрири академик М. Диноршоев. – Душанбе, 2015. – С.332.

⁶ Мухаббатов, А., Нуруллаев, А.А. О соотношении политики и религии [Текст] / А. Мухаббатов, А.А. Нуруллаев // Вестник Российского университета дружбы народов. – 2000. – №2. – С.66.

⁷ Васильев, Л.С. История религий Востока [Текст] / Л.С. Васильев. – М., 1998. – С.7.

Дар сиёсат меъёри маҷбурияти иҷтимоӣ нисбатан ҷашмрас аст. Дар дин маҳкумкунӣ ё ҷазои ахлоқӣ бартарӣ дорад, ки онҳо бештар баъди тарки ин дунё намудан ваъда дода мешавад. Дар ҷараёнҳои исломӣ ин масъала бо дигар мазмун омадааст.

Дин аз ҷониби сиёсат ҳамчун воситаи нигоҳдории қудрат истифода бурда мешавад. Аз ду шакли нигоҳдории ҳокимият маҷбурнамоии ҷисмонӣ, зӯрварӣ ё таҳдиди зӯрварӣ ва тамоюли тафаккури одамон нақши бештарро дувумӣ мебозад. Мавриди зикр аст, ки дар қатори концепсияҳои сершумори дунявӣ, ки майли тафаккури одамонро ба дастгирии ин ё он речаи сиёсат равона месозанд, аҳамияти амиқро дин соҳиб аст. Зеро маҳз дин тӯли қарнҳо ақидаи «ҳама дар дасти Худо, якҷаҳукмрон будани Худо» - ро ба одамон меомӯзонад. Ва аз дигар ҷониб дар матнҳои қавоиди динӣ бо бисёр мафкураҳои дучор омадан мумкин аст, ки тавассути онҳо метавон ақидаи худро алайҳи ҳокимияти сиёсии мавҷуда асоснок намуд ва айнан ҳамин корро идеологҳои гурӯҳҳои динӣ ифротӣ анҷом медиҳанд⁸.

Ниҳоят, зикр кардан ба маврид аст, ки мафкураҳои диниро хеле самаранок барои сафарбар намудани он қисми аҳоли, ки одатан берун аз сиёсат қарор доранд, бо мақсади баромадҳои сиёсӣ истифода бурдан мумкин аст. Ин омилро ҷараёнҳои динӣ – ифротӣ дар ҷомеаи мо устокорона барои амали кардани идеологияи худ истифода мекунанд. Таҷрибаи таърихӣ нишон медиҳанд, ки дин ҳамеша ба сиёсат таъсири амиқ расонидааст ва худ дин низ таъсири бағоят қатъии сиёсатро аз сар гузаронидааст. Таърих ва давраи муосир маводи хеле зиёдро маҳфуз медоранд, ки аз мавҷудияти шаклҳои гуногуни таъсири мутақобилаи дин ва сиёсат гувоҳӣ медиҳанд. Ин зухуроти комилан табиист⁹.

Дар маросимҳои сиёсӣ бисёр вақт, гӯё бо мақсади диққатҷалбкунанда гаштани ин маросимҳо ва баланд бардоштани нуфузи иштироккунандагони

---

⁸ Махмадиев, Н.Д. Социальные корни религиозного экстремизма в Таджикистане [Текст]: монография / Н.Д. Махмадиев. – Душанбе: Ирфон, 2013. – 172 с.

⁹ Гараджа, В.И. Религиоведение [Текст]: учеб. пособие для вузов. – М.: Аспект-Пресс, 1995. – С.61.

онҳо расму оини динӣ ворид карда мешаванд¹⁰. Дар бисёр кишварҳо шахси ба сарвари давлат интихобшуда бо Инчил ё Қуръон савганд ёд мекунад. Дар ҷомеаи суннатии мо низ ҳастан гурӯҳҳои, ки борҳо бо талаботе баромадҳо намудаанд, ки сарварони сиёсӣ онҳо низ дар маросими шурӯъ намудан ба иҷрои вазифа бо Қуръон қасам ёд кунанд.

Дин ва институтҳои он субъекти сиёсат ба шумор намеравад, зеро онҳо на барои мубориза барои ҳокимият ва на барои иҷрои вазифаҳои ҳокимияти сиёсӣ ташкил ёфтаанд. Бо вуҷуди ин, ташкилотҳои динӣ ва сарварони онҳо бисёр вақт вазифаҳои сиёсиро ба ҷо меоранд. Дар шароити давраи гузариш, номуътадили иҷтимоӣ - сиёсӣ, шиддат ёфтани шаклҳои гуногуни муҳолифатҳо бо сабаби он, ки гурӯҳҳои ба ҳам муқовиматкунандаи сиёсӣ барои ба манфиатҳои худ васеъ истифода бурдани имкониятҳои дину мазҳабҳо кӯшишҳо ба харҷ медиҳанд, нақши дин дар ҷомеа хеле меафзояд. Чунин таҷриба ба шиддат ёфтани муҳолифатҳои байнимазҳабӣ ва байнихалқиятҳо мусоидат менамояд, ки ҳолати мазкур раванди ба сиёсат ҷалб намудани динро боз ҳам бештар фаъол мегардонад.

Нуфузи дин дар ташаккули ҷаҳонбинии инсон агарчанде таърихан коҳиш меёбад, аммо моҳиятан боқӣ мемонад. Ин ё он мавқеи сиёсиро интихоб намудани шахси диндор аз бедин, мусулмон аз насронӣ, православӣ аз протестант ё буддой метавонад куллан фарқ намояд. Таҳқиқҳо нишон медиҳад, ки сатҳи диндорӣ дар ҷомеаи мо хеле баланд боқӣ мемонад. Ин раванд сабабҳои объективӣ ва субъективии худро дорад. Аммо дин на фақат ба фарҳанги сиёсӣ, балки ба хулқу аҷоиби сиёсии фарди муайяни диндор таъсир мерасонад. Дин ҳамчун як ҷузъи анъанавии таърихӣ ин ё он халқ барои барқарорсозӣ ва рушди маънавият ва фарҳанги ҳамон халқ нақши амиқ гузошта, дар ин замина хусусиятҳои фарҳангии сиёсии он инъикос меёбад.

Дар замони муосир эътирозҳои хусусияти дини дошта, дар миқёси ҷаҳон авҷ гирифта истодааст. Ин раванд иқтисодии тавоноии иҷтимоии динро нишон

---

¹⁰ Мамедова, Н.М. Исламская экономика и глобализация [Текст] / Н.М. Мамедова // Ислам и политика. – М., 2001. – С.65.

дода, ба қувват гирифтани таассубгароии динӣ дар тамоми олам такон бахшид¹¹. Баромадҳои эътирози сиёсӣ, муҳолифатҳои байни миллатҳо таҳти ливои динӣ на фақат ба гузашта хос аст. Воқеаҳои тайи солҳои охир дар Тоҷикистон, Лубнон, Ҳиндустон, Ирландияи Шимолӣ, ҳамчунин дар Қафқоз рухдода бар ин гувоҳӣ медиҳанд.

Асри ХХ асри васеъ ҷалб намудани диндорон ба ҳизбу ҳаракатҳои ҷамъиятӣ сиёсии исломӣ. Чунин ҳаракатҳо баъди ҷанги дуҷуми ҷаҳон хеле зиёд гардиданд¹². Дар шароити кунунӣ дар ҷаҳон миқдори зиёди гурӯҳҳои динӣ – ифротӣ амал мекунанд. Нуфузи онҳо махсусан дар кишварҳои Шарқи Наздик, дар як қатор кишварҳои аврупоӣ баланд аст. Ҳизбҳои сершумор ва ҳаракатҳои сиёсии исломӣ дар кишварҳои Шарқ (Индонезия, Покистон, Бангладеш, Туркия, Лубнон ва диг.) амал мекунанд. Чунин намунаҳои асосии амалҳои мутақобилаи дин ва сиёсат, ки дар таърих мутассил дучор меоянд, маълуманд: а) ягонагӣ, ҷудоинопазирии дин ва сиёсат; тобеияти сиёсат ба дин; б) тобеияти дин ба сиёсат; в) ҷудо будани дин аз сиёсат, мухторияти онҳо нисбат ба ҳамдигар¹³.

Яке аз сабабҳои асосии мавҷуд набудани ҳамоҳангии муносибатҳо дар байни дин ва сиёсат маҳз ба ҳамин рақобати «якумрӣ» асос меёбад. Сабаби дигари муҳими ихтилофот дар байни сиёсат ва дин аксуламали нобаробари онҳо ба тағйироти дар ҳаёти ҷамъиятӣ баамалномада ба шумор меравад. Дин аз рӯи табиати худ зухуроти (консервативӣ) куҳнапарастист.

Фаъолияти институтҳои он, баҳогузориҳои ин институтҳо ба ҳодисаҳои ба амалномада дар така ба қонуниятҳои куҳнаи динӣ татбиқ мегарданд, ки дар иҷрои қарорҳо ва амалҳо шитобкориро талаб намекунанд. Табиатан ақибмондагии дин аз маҷрои зудҷараёни ҳаёт дар ҳамин ифода меёбад. Ба сиёсат бошад, аз рӯйи муайянкунӣ ҷараёни инкишоф, ҷавоби очилӣ ба

---

¹¹ Абдуллоев, К. Исламское государство: миф или реальность? О взаимоотношениях между государством и религией в Средней Азии [Текст] / К. Абдуллоев // Государство и религия: поиск путей продолжения диалога. – Душанбе, 2005. – С.30-46.

¹² Бабаджанов, Б. Исламское движение Узбекистана: джихад как идеология изгоев [Текст] / Б. Бабаджанов // Россия и мусульманский мир. – 2010. – №3. – С.104-112.

¹³ Назиров, Д. Религиозно-политический экстремизм и терроризм в Центральной Азии [Текст] / Д. Назиров. – Душанбе: Ирфон, 2007. – 162 с.

тағйироти баамаломеда, аз нав дида баромадани мақеи шахсии худ бо дарназардошти дигаргунии ҳолатҳо хос аст. Яке аз сабабҳои муҳолифати байни дин ва сиёсат дар он таҷассум меёбад, ки онҳо дорои усулҳои гуногуни банизомдарории амалҳои одамон буда, баҳогузориҳои ба ин амалҳо ба ҳамдигар монанд нестанд. Сиёсат ҳамеша талаботи мақсаднокро ба роҳбарӣ мегирад, дар ҳоле, ки дин талаб менамояд, аҳкоми ахлоқие ба роҳбарӣ гирифта шаванд, ки дар китобҳои муқаддас навишта шудаанд. Эҳтимолияти сар задани муҳолифатҳои байни дин ва сиёсат ҳамчунин ба низом даровардани дастурҳои ҳуқуқии ташкилотҳои динӣ асос ёфтааст¹⁴.

Дин дар шароити кунунӣ низ яке аз соҳаҳои муҳими ҳаёти ҷамъиятӣ боқӣ хоҳад монд, ки ба ташаккули тамоюлоти ҷаҳонбинии садҳо миллион одамон ва дар ин замина ба тафаккур ва муносибатҳои сиёсиашон ошкоро таъсир мегузорад. Таъсири дин дар қарорҳои сиёсии аз ҷониби ҳокимияти давлатӣ қабулшаванда низ ба ҷашм мерасад. Аз ин рӯ, омӯзиш ва донишҷӯи тавсифоти муносибатҳои мутақобилаи сиёсат бо дин, таҳлилҳои илмӣ ин масъалаи мушкил ба таҳкими боварӣ дар байни намоёндагони дину мазҳабҳои гуногун ва ҳалли муҳолифатҳои - мазҳабӣ кумак мерасонанд.

Аз хусумат то муҳолифат ҳамеша як қадам аст. Дар воқеъ, ҳизбҳои сиёсии радикалӣ ва гурӯҳҳои динӣ ифротӣ дар раванди инкишоф ба муқобили онҳое, ки ҳамақидаашон нестанд, ба мубориза, хоҳ он задухӯрди хунин бошад ё не, бармехезанд. Ва агар ҳизб ё дин муҳолифатро комилан рад намояд ва ҳамеша ранҷу азоб ва итоаткориро таълим диҳанд, пас ин нишонаи он аст, ки онҳо арзиши инсонро қадр карда, тарафдори мавҷудияти осоишта мебошанд.

Хулоса. Ба мо лозим аст, кушиш ба харҷ диҳем, фарҳанги динию миллиамонро боло бардорем. Ба ҷомеа, билхусус ҷавонон фаҳмонда тавониста бошем, ки бо тақлидҳои кур-курона дунболи гурӯҳҳои ифротӣ нараванд. Чунки пайдоиши гурӯҳҳои динӣ ифротӣ заминаи инкишофи низоъҳои динӣ дар ҷомеаи тоҷик шуда метавонанд. Барои ҳамин зарур аст, ки омилҳо ва

---

¹⁴ Диловар, З. Диншиносӣ (Таҳлили сиёсӣ ва иҷтимоӣ) [Матн] / З. Диловар. – Душанбе, 2010. – С.33.

заминаҳои сиёсикунии дин тавассути бурдани корҳои фаҳмондадихӣ пешгирӣ карда шаванд.

Вазъияти фазои динии ватанамон ба ҳамагон маълум, ки давлат ва ҳукумати Тоҷикистон ба муқаддасоти динии ҷомеаи тоҷик эҳтиром гузошта, барои иҷрои маросимҳои дини шароити мусоид фароҳам овардааст. Бо ташаббуси Пешвои Миллат, Президенти Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон китобҳои фаровони динӣ ба забони тоҷикӣ ва хати кириллӣ тарҷума шуда, дар дастрасии мардуми мусулмони кишвар қарор дода шуд. Аз ҷумла тарҷумаи Қуръони Карим ба теъдоди хеле зиёд таҳия шуда, ба таври ройгон пешкаши мардум Тоҷикистон карда шуд. Ин аз он хотир буд аҳоли бо матнҳо ва фармудаҳои динӣ бо забони тоҷики шинос шуда, ба доми фиреби тарғибгарони гурӯҳҳои ифротӣ наафтанд. Ҳамчунин тавассути ин сиёсат пеши роҳи паҳншавии ифротгароии диниро гирифтанд имконпазир аст.

Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон дар минбари СММ оид ба покии дини Ислон суханронӣ намуда, нисбат додани терроризм ва ифротгароӣ ба ин динро рад намуд. Имрӯз, дар раванди ҷаҳонишавӣ ба густариши ақидаву афкори гуногуни бегона ва низоъҳои динӣ бидуни мавҷудияти ақидаи устувор ва мантиқан пурзӯр дар кадом соҳае, ки набошад, ғайриимкон аст. Бинобар ин, ягона роҳ барои пешгирӣ намудани зуҳури ҳар гуна гурӯҳу ҳаракатҳои тундгаро ва ифротӣ, махсусан дар заминаи ақидаҳои динӣ, пеш аз ҳама, мусоидат ба боло бурдани сатҳи донишҳои дунявӣ илмӣ ва ҳамчунин донишҳои динӣ дар ҷаҳорҷӯбаи мазҳаби суннатии мо-ҳанафия мебошад.

Ҷилавгирӣ кардан аз ифроту тафрит яке аз омилҳои муҳими ҳифзи ваҳдати миллӣ, суботи ҷомеа ва рушди давлати миллӣ мебошад. Бо боварии комил гуфта метавонем, ки ҷавонони тоҷик иродаи матин дошта, на танҳо барои вусъатёбӣ, балки роҳ ёфтани терроризм ва ифротгароӣ дар марзу буми Ватани худ бо ҳар роҳу усул, яъне ҳам амалӣ ва ҳам маънавӣ мубориза хоҳанд бурд. Зеро ақидаҳо, андешаҳо, пешниҳодҳои, ки тавассути рӯзномаву маҷаллаҳо, барномаҳои телевизионӣ радио, конференсу мизҳои муваҷҷаб, вохӯрӣ бо намояндагони мақомотҳо, дарсҳои кушоди тарбиявии устодон

бахшида ба мубориза алайҳи терроризм, ифротгароӣ ва паҳншавии низоъҳои динӣ дар ин самт нақши муҳимро бози хоҳад кард.

Адабиёт

1. Абдуллоев, К. Исламское государство: миф или реальность? О взаимоотношениях между государством и религией в Средней Азии [Текст] / К. Абдуллоев // Государство и религия: поиск путей продолжения диалога. – Душанбе, 2005. – С.30-46.
2. Абдуллозода, Ш. Асосҳои диншиносӣ [Матн] / Ш. Абдуллозода; Зери таҳрири академик М. Диноршоев. – Душанбе, 2015. – С.332.
3. Бабаджанов, Б. Исламское движение Узбекистана: джихад как идеология изгоев [Текст] / Б. Бабаджанов // Россия и мусульманский мир. – 2010. – №3. – С.104-112.
4. Васильев, Л.С. История религий Востока [Текст] / Л.С. Васильев. – М., 1998. – С.7.
5. Гараджа, В.И. Религиоведение [Текст]: учеб. пособие для вузов. – М.: Аспект-Пресс, 1995. – С.60.
6. Классики мирового религиоведения. Антология [Текст]. – М.: Канон, 1996. – Т.1. – С.79.
7. Мамедова, Н.М. Исламская экономика и глобализация [Текст] / Н.М. Мамедова // Ислам и политика. – М., 2001. – С.65.
8. Махмадиев, Н.Д. Социальные корни религиозного экстремизма в Таджикистане [Текст]: монография / Н.Д. Махмадиев. – Душанбе: Ирфон, 2013. – 172 с.
9. Мухаббатов, А., Нуруллаев, А.А. О соотношении политики и религии [Текст] / А. Мухаббатов, А.А. Нуруллаев // Вестник Российского университета дружбы народов. – 2000. – №2. – С.66.
10. Назиров, Н.Д. Исламский радикализм: понятие, сущность, идеология и политическая практика [Текст]: монография / Н.Д. Назиров; Отв. ред. С.И. Шарипов. – Душанбе: Ирфон, 2012. – 212 с.

11. Назиров, Н.Д. Политический ислам в Таджикистане [Текст]: монография / Н.Д. Назиров. – Душанбе: Ирфон, 2010. – С.32.
12. Назиров, Д. Религиозно-политический экстремизм и терроризм в Центральной Азии [Текст] / Д. Назиров. – Душанбе: Ирфон, 2007. – 162 с.
13. Диловар, З. Диншиносӣ (Таҳлили сиёсӣ ва иҷтимоӣ) [Матн] / З. Диловар. – Душанбе, 2010. – С.33.